

Oorkonden en Mededelingen

EEN NIEUW GEGEVEN OVER HUBRECHT GOLTZIUS

Dat Hubrecht Goltzius zozeer vertrouwd was met het Hoogduits dat hij bij een voorkomende gelegenheid kon optreden als vertaler, is ons pas bekend uit een akte van enkele maanden voor zijn dood. Schouteet vond in het Brugse Stadsarchief «een lettre van procuratie, ghepasseert voor den meester van der canselrie ende raedt der stadt van Stratsbourg in Duutslant, ghescreven in Hoogdutsche tale ende ghetranslateert in Vlaemsche tale by meester Hubrecht Goltzius, inwonende deser stede», gedateerd 10 jan. 1583¹. Zo bleek deze veelzijdige man ook als vertaler voor de Brugse magistratuur opgetreden te zijn. Nu is er een getuigenis van elders waaruit blijkt, dat het niet de eerste keer was dat Goltzius in die hoedanigheid werkzaam was. In de eerste helft van 1558 vertaalde hij voor de Antwerpse drukker Jan van Ghelen (de zoon) een nieuwstijding uit het Hoogduits, waarvan in dit drukje zelf mededeling wordt gedaan. Het gaat om het volgende pamflet, waarvan drie exemplaren bekend zijn (Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, Pfl. 112; Bibliotheek der Rijksuniversiteit van Gent, M 91; Stadsbibliotheek te Antwerpen, K 40834):

« Nyeuwe sekere e[n] wa-rachtighe tijdinghen / Hoe dat dye Hooch ghe-boren Vorst ende Roomschen Coninck | Ferdinandus tot eenen Roomschen Key-ser gecoren is / Wtgegeue[n] tot Franck-foort. Anno .M.CCCCC.lviij. | [houtsnede] | Gheprint Thantwerpen op die lombærde | veste / inde witten Hasewint / by Ian van Ghelen. Met | Co-

1. A. Schouteet, *Documenten betreffende de Brugse drukkers uit de XVIe eeuw. Hubrecht Goltzius*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis Société d'Emulation te Brugge*, dl. 94 (1957), p. 114-161, p. 116.

nincklijke Preuilegie van twee Iaren. | Onderteekent
P. de Lens. »².

Het boekje heeft het gebruikelijke in-4° formaat, bestaat uit vier bladen, en draagt op de laatste bladzijde de vermelding van een oktrooi voor twee jaren dd. 5 april 1558. De tekst begint op fol. [A1] verso met het volgende bovenschrijft: « In wat manieren e[nde] om welke oorsaek | wille dat dye alder grootmachtichste Vorst Ferdi[nandus] / Roomsche / Honghersche Coninck. Eertshertoghe | van Oostenrijck. rc. Inden Iare .M.CCCCC.Lvij. tot | eenen Roomschen Keyser ghecoren is worden. Wt die | Hoochduytsche tale warachtich ende getrouwe-lijck getranslateert in Nederduytsche sprake | Duer Hubrecht Gholz va[n] Wirtzburg / | Schilder Thantwerpen. »

Met deze schilder die als vertaler optreedt, kan niemand anders dan Hubrecht Goltzius bedoeld zijn. In 1546 vestigde hij zich te Antwerpen, waar we hem voor het eerst in 1550 in een akte aangeduid vinden als schilder³. Tevens komt in de Liggeren van het Antwerpse Sint Lucasgilde op het jaar 1552 de melding voor dat hij een leerjongen aanneemt⁴. Op 21 juli 1558 sluit hij een compagnonschap met Marc Laurin te Brugge, alwaar hij zich ook gaat vestigen. Per akte van 27 juli 1558 verhuurt hij zijn huis te Antwerpen, en tenslotte komt hij op 14 augustus 1558 te Brugge aan⁵. Kort voor zijn vertrek moet hij dus de vertaling voor Jan van Ghelen voltooid hebben; het is niet waarschijnlijk dat hij er later in Brugge aan werkte, gelet ook op het aktuele karakter van het werk. Ferdinand werd op 14 maart

2. Beschrijving naar het Haagse exemplaar. Zie ook: W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, 's-Gravenhage 1889-1916, 8 dln., nr. 112; *Catalogus van de tractaten, pamfletten, enz. over de geschiedenis van Nederland, aanwezig in de bibliotheek van Isaac Meulman, 1500-1713*. Bewerkt door J.K. van der Wulp, Amsterdam 1866-1868, 3 dln., nr. 91. Deze collectie is in haar geheel aangekocht door de Rijksuniversiteitsbibliotheek van Gent. G. van Havre, *Marques typographiques des imprimeurs et libraires anversois*, Anvers etc. 1883-1884, 2 tom., I, p. 171.

3. J. Weale, *Hubert Goltz, dit Goltzius*, in: *Le Beffroi* 3 (1866-1870), p. 246-277, p. 248.

4. Ph. Rombouts en Th. van Leries, *De Liggeren en andere historische archieven der Antwerpse Sint Lucasgilde, onder zinspreuk: «Wt ionsten versaemt»*, Antwerpen [1864-1876], 2 dln., I, p. 181.

5. J. Weale, *Hubert Goltz, dit Goltzius*, in: *Le Beffroi* 3 (1866-1870), p. 253-6.

1558 te Frankfort door de Duitse keurvorsten tot keizer uitgeroepen, terwijl hij op 21 maart deze stad verliet, hetgeen de laatst beschreven gebeurtenis is in het pamflet (fol. [A4]recto-verso). Wanneer Jan van Ghelen de beschikking kon hebben over de Duitse nieuwstijding is niet bekend, maar het oktrooi voor zijn uitgave is gedateerd 5 april 1558. Globaal gezien moeten Goltzius' werkzaamheden hieraan dus liggen tussen begin april en eind juli 1558.

Waarschijnlijk liet Goltzius het niet alleen bij vertalen, mogelijk leverde hij Jan van Ghelen ook nog een illustratie voor de titelpagina, en wel een houtsnede in medaillonvorm voorstellende keizer Ferdinand met kroon, scepter en rijksappel. Deze houtsnede stemt zeer sterk overeen met de afbeelding van Ferdinand in Goltzius' portrettengalerij van alle keizers vanaf Julius Caesar, verschenen in 1557 in drie edities (Latijn, Italiaans en Duits) bij Gillis Coppens van Diest te Antwerpen ⁶. In de editie in het Italiaans («Le vive imagini di tutti quasi gl'imperatori, da c. iulio caesare, in sino a carlo.v. et ferdinando suo fratello (...)»), ex. Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, 269 A 16¹) staat Ferdinand, als laatste, afgebeeld op fol. Cc 3 recto. De overeenkomst is frappant met de houtsnede op de titelpagina van de nieuwstijding, welke alleen iets kleiner is en enige zeer ondergeschikte details mist, zoals het gevest van het zwaard aan Ferdinands linkerzijde ⁷.

Om Goltzius' kwaliteiten als vertaler te beoordelen zou vergelijking met het Duitse origineel noodzakelijk zijn. Volgens de mededeling op de titelpagina werd dit uitgegeven in Frankfort in 1558. Het is mij niet gelukt deze uitgave met behulp van de Duitse en Nederlandse pamflettencata-

6. *Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas. Fondée par Ferdinand van der Haeghen. Rééditée sous la direction de Marie-Thérèse Lenger.* Bruxelles 1964. 5 tom. III, 241-245. Een editie in het Frans verscheen in 1559, een in het Spaans in 1560.

7. Goltzius ontwierp de portretten der keizers naar munten met hun afbeelding. Dat betekent dat de houtsnede in Jan van Ghelens nieuwstijding evenzo tot stand gekomen zou kunnen zijn, zonder tussenkomst van Goltzius. Het is echter wat vreemd om aan te nemen dat Van Ghelen Goltzius hier niet aan gezet zou hebben, zo deze er zelf al niet mee aan kwam, waar hij immers al voor de vertaling zorg droeg. Bij vergelijking met de afbeelding in Goltzius' werk uit 1557 bedenke men dat er lichte verschillen gekonstateerd zijn in de verschillende edities (*Bibliotheca Belgica* enz., III, 244). Ik kon alleen de editie in het Italiaans onder ogen krijgen.

logi op te sporen. Wel wil ik wijzen op het volgende : onze nieuwstijding bestaat bijna uitsluitend uit de letterlijke tekst van de voordracht van drie vertegenwoordigers (onder wie Willem van Oranje) van de inmiddels naar Spanje vertrokken Karel V op de rijksdag te Frankfort op 24 februari 1558, inhoudende het verzoek om de Roomskoning Ferdinand te aanvaarden als keizer van het Roomse Rijk. Hier van is de volgende uitgave in het Duits bekend : «Proposition der Röm. Kon. Mai., den Churfürsten des Reichs, auff dem nechstgehaltenen tage zu Franckfurt beschehen, sampt der Instruction des Printzen von Oranien vnd anderer Gesandten von wegen Röm. Keis. Mai., etc. An die Churfürsten des Reichs etc. 1558.», zonder plaats en zonder drukker ⁸. Vergelijking met het exemplaar te Gent in de aldaar bewaarde Meulmancollectie moet uitwijzen of er enige verwantschap is.

Er verscheen ook, waarschijnlijk gelijktijdig, een editie in het Frans van deze nieuwstijding bij Jan van Ghelen. Hiervan is echter slechts één exemplaar bekend, dat zich bevindt in het British Museum : «Vraye et nouvelle election imperiale du tresillustrre don Fernande, roy des Romains.», signatuur 106.b.53. ⁹. Of Goltzius ook in deze vertaling in het Frans de hand heeft gehad, moet blijken uit een nadere bestudering van dit exemplaar. Daartoe was ik niet in de gelegenheid.

H. PLEIJ

8. *Catalogus van de tractaten, pamfletten, enz. over de geschiedenis van Nederland, aanwezig in de bibliotheek van Isaac Meulman, 1500-1713. Bewerkt door J.K. van der Wulp, Amsterdam 1866-1868, 3 dln., nr. 8650.*

9. *Short-title catalogue of books printed in the Netherlands and Belgium and of Dutch and Flemish books printed in other countries from 1470 to 1600 now in the British Museum, London 1965, p. 74.*